

Benet sant (Núrsia?, Úmbria s V — Montecassino, Laci d 547) Abat, fundador de monestirs i organitzador de la vida monàstica a Occident. Ben jove es retirà a fer vida eremítica en una cova de Subiaco. Elegit abat de Vicovaro, el seu renom li atragué nombrosos deixebles. Emigrà amb uns quants deixebles a Montecassino, on fundà un monestir més important, potser entorn del 530. Una germana seva, Escolàstica, dirigí un monestir femení no gaire lluny del seu. Un monestir a Terracina i potser un altre a Roma (Laterà?) seguiren els anteriors. Per tal d'organitzar-los escriví una regla, la regla de sant Benet, codi fonamental de vida monàstica benedictina. L'única biografia antiga que hom coneix de Benet és la que li dedicà el papa Gregori I en el llibre segon dels *Diàlegs*. Sembla que morí un 21 de març (diada que hom en celebra la festa) cap a mitjan s VI. El 1958 Benet fou declarat pare d'Europa i patró d'Occident.

benedictí CRIST Monjo que segueix la regla de **sant Benet**. Benet de Núrsia no fundà cap orde, sinó alguns monestirs, que desaparegueren amb la invasió longobarda d'Itàlia al segle VI. La seva regla fou una de les moltes de què els abats prenién normes de vida monàstica. A Montecassino fou introduïda de nou, vers el 720, pel seu restaurador Petronax. Unificades les observances monàstiques per decisió de Carlemany, Lluís el Piadós, en el capitular promulgat a Aquisgrà el 817, la imposà a tots els monjos de l'imperi, i des d'aleshores hom pot començar a parlar d'un vague orde benedictí. La influència reformadora de Cluny fou decisiva per a l'Església Catòlica als ss X i XI. A partir d'aquest moment sorgiren noves reformes, com la gregoriana al segle XI, la de Sant Víctor de Marsella, la de Robert de Molesmes i de sant Bernat o dels cistercencs. La divisió aparentment més forta fou la de **benedictins blancs** (els cistercencs) i **benedictins negres** (la majoria dels altres), segons el color de l'hàbit, la qual pressuposava una diferència més profunda en la interpretació de la regla. A les congregacions recentment aparegudes, se n'afegiren de noves al s XIII (*silvestrins*, *celestins* i *olivetans*), al s XV (*cassinesos* i *observants*) i fins al s XVII (*maurins*). Lleó XIII confederà les noves congregacions amb algunes de les antigues supervivents. El 1893 creà una autoritat suprema, l'abat primat, més d'honor que de jurisdicció. Les congregacions de benedictins confederats són actualment unes vint, de les quals destaquen, entre les antigues, l'*anglesa* (refosa el 1336), la *cassinesa* (s XVI), l'*hongaresa* (vers el 1500), l'*helvètica* (1602) i la *bavaresa* (1684); entre les restaurades al s XIX, la *del Brasil* (1827), la *de Solesmes* o *francesa* (1837), l'*america-nocassinesa* (1855), la *de Beuron* (1868), la *sublacense* (1872), la *belga* (1881) i la *de Santa Otilia* (1884); i entre les antigues recentment confederades, la dels *olivetans* (1961) i la *de Vallombrosa* (1966). Als Països Catalans l'observança benedictina entrà amb la conquesta cristiana del s IX (monestirs del Pallars i la Ribagorça, del Rosselló, de Girona i de l'Urgell).

Domènec sant (Caleruega, Castella la Vella 1170 — Bolonya 1221) Religiós i fundador de l'orde **dominicà**, de nom Domingo de Guzmán. Sots-prior del capítol dels canonges regulars d'Osma, féu estada al Llenguadoc amb els legats i predicadors tramesos per Innocenci III per convertir els albigesos. Més tard, decidí de fundar, amb sis companys, una petita comunitat de predicadors a Tolosa. En el primer capítol general de Bolonya (1220) transformà l'orde en mendicant. Fou canonitzat per Gregori IX el 1221. Festa: 18 d'agost.

dominicà CATOL Membre d'un dels ordes religiosos mendicants fundat per sant Domènec a Tolosa (Llenguadoc). L'orde sorgí com a rèplica catòlica al predomini del catarisme albigès, però amb una fina-litat clara de predicació universal. Fou aprovada per Folquet, bisbe de Tolosa, el 1215 i confirmada el 1216 per Honori III. Les *Constitutiones* atenyeren la redacció definitiva el 1241, gràcies al mestre Ramon de Penyafort. L'orde fou introduït a Catalunya per Miquel de Fabra (1221), que fundà el convent de Barcelona, seguit pels de Mallorca (1229) i València (1239). Molts dels seus membres exerciren funcions judicials en el tribunal de la inquisició; Ramon de Penyafort, Nicolau Eimeric i l'occità Bernat Gui l'organitzaren jurídicament. En el camp de la teologia exerciren una tasca important de divulgació a partir de les grans figures d'Albert Magne i de Tomàs d'Aquino (*tomisme*). Tingueren una importància especial els estudis generals de l'orde a París, Oxford, Colònia, Bolonya i Montpeller. Els convents dels Països Catalans restaren incorporats a la província dominicana d'Aragó des de la seva constitució, el 1301; s'hi destacaren Vicent Ferrer, Antoni Canals i Pere Martines. L'orde reflectí, tanmateix, ja des del s XIV, la crisi de l'Església i hi hagué una forta flexió en l'observança regular que provocà una reacció minoritària animada per Caterina de Siena i dirigida per Ramon de Càpua, mestre general de l'orde des del 1380. El s XVI fou un període de plenitud dominicana: en l'empresa evangelitzadora d'Amèrica sobresurt la forta personalitat de Bartolomé de Las Casas; en el camp de la teologia, destaquen figures com la de Tommaso De Vio, cardenal Gaetano i les de l'escola salmantina (Francisco de Vitoria, Melchor Cano). Ja al s XVII, tingué lloc l'expandiment missioner a l'Extrem Orient, on diversos dominicans dels Països Catalans sofriren martiri. Figures en uns altres camps són les dels filòsofs Dídac Mas (1608) i Marc Serra (1645), la del teòleg Tomàs de Vallgornera (1675), la dels predicadors Antoni Vicenç Domènec (1607), Pere Joan Guasc (1613), Gabriel Ferrandis (1782) i els mestres generals de l'orde Joan Tomàs de Rocabertí (1670-77), Tomàs Ripoll (1725-47) i Joan Tomàs de Boixadors (1756-77). Les convulsions polítiques d'Europa i d'Amèrica des de la fi del s XVIII i la primera meitat del XIX arruïnaren la vida dominicana. Els dominicans catalans conservaren l'esperit i la finalitat de l'orde a través de les missions d'Extrem Orient i d'Amèrica; entre els qui restaren a Catalunya o hi retornaren després d'uns anys de permanència a Itàlia es destacaren Francesc Coll, fundador de les dominicanes de l'Anunciata. Al s XIX hi hagué una nova florida de la vida dominicana a França, a partir del predicador Henri Lacordaire i del biblista Marie-Joseph Lagrange. Els dominicans retornaren a Barcelona el 1889, a València el 1891, i a Mallorca el 1908. Fins avui, els dominicans francesos han continuat essent l'avantguarda intel·lectual de l'orde. Els dominicans són coneguts també com a frares predicadors (*Ordo Fratrum Praedicatorum*, OP); vesteixen tradicionalment hàbit i escapulari blancs i capa negra, amb un cinyell d'on penja el rosari. La branca femenina (monges dominicanes) fou fundada el 1207 pel mateix sant Domènec a Santa Maria de Prolha (Llenguadoc); el 1219 fou fundat un altre monestir a Madrid, i el 1221, a Roma (San Sisto). A mitjan s XIII fou fundat el monestir de Santa Magdalena de València, i el 1351 el de Santa Maria de Montsió de Barcelona. Entre les congregacions femenines cal destacar les dominicanes de la Immaculada Concepció, de l'Anunciata i de la Presentació.

Francesc d'Assís sant (Assís 1182 — 1226) Místic italià, fundador dels **franciscans**. Fill d'un ric marxant, Pietro Bernardone, i d'una dama provençal, Pica, es dedicà de jove a les armes. Presoner dels senyors de Perusa, caigué malalt després d'alliberat. Aquesta malaltia el canvià. Abandonà la casa paterna (1207) i es reclogué de nou, com a eremita, a Sant Damià. Iniciada la predicació, aplegà aviat un grup de seguidors, els quals reberen, el 1210, l'aprovació d'Innocenci III. Clara d'Assís també el seguí i fundà amb ell, el 1212, les clarisses. El 1219 s'uní a la croada d'Egipte i visità Palestina. De retorn a Itàlia repregué la predicació i la vida eremítica. La seva figura és peculiar: cantava a les places, predicava als ocells, apaivagava el llop de Gubbio. Francesc restà sempre diaca sense ésser ordenat sacerdot. El 1224, al mont Verna, fou marcat amb els estigmes de la passió de Crist. Tornà a Assís malalt i cec. Abans de morir com-pongué l'himne al germà sol i a la germana aigua. Centrà tota la doctrina evangèlica en la pobresa. Fou canonitzat el 1228 per Gregori IX. Festa: 4 d'octubre.

franciscà CRIST Membre de l'orde mendicant fundat per sant **Francesc d'Assís** el 1208. Del moviment religiós franciscà sorgiren tres ordes bàsics: l'*orde primer* o OFM (*ordo fratrum minorum*), seguit per tres grans famílies, els anomenats simplement *franciscans* (OFM), els *conventuals* (OFM Con) i els *caputxins* (OFM Cap); l'*orde segon*, seguit per diverses classes de religioses, especialment les clarisses i concepcionistes; i el *tercer orde*, seguit per seglars d'ambdós sexes, coneguts com a *terciaris franciscans*, i també per diversos religiosos i religioses terciaris de moltes congregacions. L'orde franciscà fou fundat per Francesc d'Assís a partir del 1209. Tanmateix, a la mort de Francesc, el 1226, s'iniciaren escissions dins l'orde per la manera d'entendre la pobresa. Amb el s XIV començà una certa decadència, seguida ben aviat d'una aparició de tendències diverses dins l'orde; la primera fou la dels observants regulars, apareguda a Itàlia el 1334 amb Giovanni della Valle i que es difongué a uns altres països; moviments semblants sorgiren a França, al convent de Mirabeau (1388-90), i a Castella, el 1392. Des del s XVI començà un segon període en la història dels franciscans. Els **frares menors** o **observants** continuaren vivint poc o molt independents, bé que sota el mateix general. Els descalços de la corona de Castella (1487) ressorgiren com a **pascualins** (de Joan Pascual) i com a **alcantarins** (de Pedro de Alcántara), sota els conventuals i després (1563) sota els observants. Els **recol·lectes**, sorgits el 1502 a la Península Ibèrica, fundaren províncies: a Portugal (1565), aviat units als descalços. Al costat d'aquests sorgiren els **franciscans reformats** per iniciativa d'Esteve Molina i amb l'ajut del general de l'orde (1529). Totes aquestes famílies sofriren les escomeses de la Revolució Francesa i de la crisi del s XIX, fins que Lleó XIII (1895) reuní observants, recol·lectes, descalços i alcantarins sota un sol general, un sol procurador, una sola llei i un sol hàbit amb el nom de **frares menors**. La segona gran branca franciscana separada dels observants el 1517 és la dels **franciscans conventuals**. L'lur general és anomenat *ministre*. El concili tridentí (1563) els concedí de posseir en comú (privilegi tridentí), no en privat. A la corona hispànica, el 1567 els conventuals s'uniren forçadament als observants per ordre de Pius V. A França l'orde subsistí, i el 1771 s'uniren als conventuals diverses províncies dels observants.

Ignasi de Loiola sant (Loiola, Guipúscoa 1491 — Roma 1556) Nom amb què és conegut Íñigo López de Loiola, fundador de la Companyia de Jesús. Fou ferit durant el setge de Pamplona pels francesos (1521). Es convertí amb la lectura de llibres espirituals. A Montserrat vetllà les armes de cavaller espiritual i a Manresa practicà i començà d'escriure els *Exercicios espirituales*. Estudià gramàtica a Barcelona, cursà arts a Alcalá, i a Salamanca (1527) i a París (1528-35) es llicencià en arts i començà d'estudiar teologia. Amb un grup de companys (Favre, Xavier, Laínez, Salmerón, etc), féu vot, a Montmartre (1534), d'anar a Terra Santa, i decidí que si això no era possible es posaria a les ordres del papa. Pervinguts a Roma —Ignasi de Loiola havia estat ordenat de sacerdot a Venècia el 1537—, Pau III aprovà la fundació de la Companyia de Jesús (en el sentit de confraternitat, no pas de milícia). Fou canonitzat el 1622. Festa: 31 de juliol.

Luter, Martí (Eisleben 1483 — 1546) Reformador alemany. Format a Magdeburg, en contacte amb els germans de la vida comuna, i a Eisenach (1498), passà després a la universitat d'Erfurt. L'any 1505 ingressà en el convent dels agustins observants. Ordenat de prevere (1507), començà el seu magisteri com a lector en arts al monestir, adherit a la universitat. Cridat pels agustins de Wittenberg (1508), regí la càtedra d'ètica aristotèlica, i simultàniament prosseguí els estudis de teologia a la universitat, on rebé el batxillerat en Bíblia (1509). Posteriorment anà a Wittenberg per concloure els estudis de teologia, i en rebé el doctorat (1512). Es dedicà principalment a la docència. El problema de la seva personal predestinació i salvació l'impulsà a trobar una doctrina coherent i clara que l'alliberés de la seva angoixa. La pugna contra l'escolàstica aristotèlica el portà a aplicar a les qüestions del pecat i de la concupiscència tot un conjunt d'afirmacions augustinianes estrictes fins a descobrir la concepció de la fe fiducial en Crist salvador com a causa única de la salvació. Aquesta crisi interna religiosa esclatà amb la qüestió de les indulgències. Luter respongué a la butlla condemnatòria de Lleó X (1520) amb l'*Adversus execrabilem Antich-risti bullam*; l'Església era presentada com la congregació de cors en una sola fe, presidida per Jesucrist en el cel i solament per ell regida, sense que el papa tingui absolutament cap lloc en l'Església. D'altra banda, la trilogia d'obres aparegudes durant el darrer semestre del 1520 —*An den Christlichen Adel Deutscher Nation* ('A la noblesa cristiana de la nació alemanya'), *De captivitate Babylonica Ecclesiae* ('La captivitat babilònica de l'Església') i *Von der Freiheit eines Christenmenschen* ('La llibertat del cris-tià')— donava una nova interpretació de la relació fe-Escriptura-creient, del concepte de sagrament amb vista al creixement de la fe fiducial i de la reducció a dos sagraments —baptisme i eucaristia—. La ruptura amb l'Església restà determinada per la butlla d'excomunió personal de Luter (3 de gener de 1521). Sense retractar-se, es refugià en el castell de Wartburg (4 de maig de 1521 — 3 de març de 1522), on es dedicà a l'estudi i a la traducció a l'alemany del Nou Testament, dins el pla general de traducció de tota la Bíblia, que acabà el 1534. A poc a poc es configurà la nova Església: missa en llengua del poble, visita a les comunitats que comportà l'establiment dels superintendents i redacció dels dos catecismes de Luter. A la fi del 1545 passà a Mansfeld per resoldre uns conflictes sorgits en la noblesa local; poc després la mort li arribà, d'una forma quasi sobtada.

Feliu de la Penya i Farell, Narcís (Barcelona s XVII — s XVIII) Advocat, publicista i historiador. Fundador d'una sala de l'Hospital General (1638). Defensà els interessos industrials catalans i creà una gran companyia de comerç a l'estil holandès. El 1681 aparegué la primera de les seves obres de propaganda industrial, el *Político discurso*, on defensava una política de mercantilisme proteccionista, es feia ressò dels arbitristes, lloava el comerç i proposava la unificació d'imposts. El 1683 publicà el *Fénix de Cataluña*, l'obra més representativa de l'ideari de Feliu i del seu col·laborador Martí Piles. A Madrid la Junta General de Comerç el nomenà representant seu a Barcelona des del 1684. Formà, juntament amb altres, una companyia de fabricació de teles, amb el nom de la Santa Creu (1690). Després d'haver participat, el 1697, en la defensa de Barcelona contra els francesos, prengué partit per Carles d'Àustria contra Felip V de Castella. Fou empresonat des del juny del 1704 fins al triomf austriacista de l'octubre del 1705. Fou nomenat advocat del rei a la cort del 1706. El 1709 publicà *Anales de Cataluña*. Narcís Feliu de la Penya és el representant més conegut de la generació del 1680 i del projectisme català, que cercava alhora el redreç polític i econòmic del Principat. Se suposa que Narcís Feliu morí abans del 1714.

Onze de Setembre, l' Nom amb què és coneguda la rendició de Barcelona, esdevinguda l'11 de setembre de 1714, després del setge de catorze mesos de durada a què fou sotmesa per l'exèrcit de Felip V de Castella, a la fi de la **guerra de Successió**. El setge fou iniciat a les ordres del duc de Pòpuli, substituït per James FitzJames, duc de Berwick, pel juliol del 1714. Aquest començà una sèrie d'atacs als baluards de la ciutat que minaren lentament la solidesa de les seves defenses, controlades per les forces catalanes, a les ordres del conseller en cap, Rafael Casanova. La ciutat hagué de capitular, fet que significà l'abolició de les constitucions del Principat i el sotmetiment de Catalunya als esquemes rígidament centralistes de la monarquia de Felip V amb la implantació del decret de Nova Planta. Des de la fi del s XIX la diada fou commemorada a Barcelona amb ofrenes florals al monument de Rafael Casanova, i amb manifestacions que foren totalment prohibides després de la guerra civil de 1936-39. El 1976 fou novament permesa la celebració pública del fet, i la commemoració unitària de la Diada Nacional de Catalunya retornà a Barcelona, on aplegà, el 1977, un milió de ciutadans; des del 1980, el Parlament català declarà festiva la data de l'11 de setembre.

Guzmán y de Fonseca, Gaspar de (Roma 1587 — Toro 1645) Polític castellà d'origen andalusí, tercer comte d'Olivares i primer duc de Sanlúcar la Mayor, conegut com el *comte-duc d'Olivares*, fill i successor d'Enrique de Guzmán y Conchillos. Succeí el seu oncle Baltasar de Zúñiga com a primer ministre de Felip IV de Castella. Concebé un programa polític basat a mantenir l'hegemonia dels Habsburg hispànics a Europa, que comportà la subjecció dels regnes no castellans a una contribució financera i militar, l'alteració del sistema institucional d'aquests regnes i llur castellanització. Apressat per les despeses de la guerra dels Trenta Anys, els projectes del comte-duc toparen amb greus dificultats, especialment a Portugal i a Catalunya, on s'iniciaren amb el conflicte dels quintos. No acceptant la seva proposta coneguda com *Unión de Armas*, aragonesos i valencians es limitaren a pagar una contribució extraordinària. No obstant això, a Barcelona, a les corts del 1626 no s'arribà a cap solució, i Felip IV i Olivares abandonaren la ciutat sense cloure-les. Unes noves corts a Barcelona (1632) tornaren a fracassar. La guerra amb França (1635) precipità Olivares a prendre mesures militars als Països Catalans —lleves, allotjament de tropes castellanques a Catalunya—, agreujades encara per la guerra al Rosselló (Salses, 1639-40), cosa que provocà la revolta catalana contra Felip IV (guerra dels →**Segadors**), mentre Portugal, per motius semblants, trencava els llaços amb la monarquia hispànica (desembre del 1640). Els fracassos militars d'Olivares decidiren finalment Felip IV, pressionat per certs sectors nobiliaris, a prescindir-ne, i fou exiliat a Toro (1643).

Tema 6

Garibaldi, Giuseppe (Niça 1807 — Caprera, Sardenya 1882)

Militar i polític italià. D'origen sard, serví a la marina de Sardenya i participà el 1834 en la fallida revolta d'aquesta. A conseqüència d'aquest fet i de la seva afiliació a la Giovine Itàlia, hagué de fugir al Brasil (1836) i a l'Uruguai (1842). Tornà a Itàlia (1848) on defensà la República contra les tropes franceses d'Oudinot (1849). Visqué de nou a l'exili (Nova York, Perú, Amèrica, Oceania, Xina) entre el 1850 i el 1854. Però al 1859, uns anys després del seu retorn, arribà a ser cap de les tropes de la lliga italiana. Tanmateix, s'oposà a la política de Víctor Manuel II i fou destituït. El 1860 prengué Sicília i Nàpols, però la qüestió romana (Garibaldi volia fer de Roma la capital d'Itàlia), l'enfrontà de nou amb el rei. Indultat, s'uní a Mazzini i presidí el Comitè Nacional Unitari Italià. Derrotà Àustria (1866) al Trentino, i lluità per França en la guerra franco-prussiana (1870-71). En els darrers dies de la seva vida s'adherí a la Internacional i fou elegit diputat del parlament italià (1875).

General Espartero

Tema 7

Bakunin, Mikhaïl Aleksandroviù c (Pr'mukhino, Kalinin 1814 — Berna 1876)

Dirigent i pensador revolucionari anarquista rus. Influït per l'esquerra hegeliana i especialment per Feuerbach, participà en la revolució europea del 1848 a París, Praga i Dresden, on fou empresonat i condemnat a mort. Finalment fou deportat a Sibèria (1857), d'on fugí el 1861. Es traslladà a Itàlia (1864); a partir d'aleshores considerà el proletariat obrer, i no les minories nacionals oprimides, el principal ferment revolucionari. El 1868 formà l'Aliança de la Democràcia Socialista, que es declarà adherida a la Primera Internacional, dins la qual Bakunin polaritzà, fins a l'expulsió dels bakunistes (1872), l'oposició a Marx. De la ideologia de Bakunin arrenca en gran part el moviment anarquista i la doctrina de l'*anarquisme*. Per a Bakunin l'estat és artificial i opressiu. Per tal de preservar la llibertat dels individus proposà un federalisme antiautoritari. Destaquen, entre les seves obres, *Anruf an die Slaven von einem russischen Patrioten* ('Crida d'un patriota rus als eslaus', 1848), *Fédéralisme, Socialisme, antithéologisme* (1868), *Gosudarstvennost' i anarkhija* ('Política i anarquia', 1873).

Edison, Thomas Alva (Milan, Ohio 1847 — Orange, Nova Jersey 1931)

Inventor nord-americà. Autodidacte, el 1868 enregistrà la seva primera patent, un aparell enregistrator per a les votacions. Després dissenyà un teletip i perfeccionà el sistema del telègraf automàtic. Col·laborà amb Ch.L. Sholes en la construcció de la primera màquina d'escriure, i aconseguí que el telèfon de Bell adquirís una aplicació pràctica generalitzada en incorporar-hi el micròfon de carbó (1877-78). El 1876 instal·là a Menlo Park (Nova Jersey) els laboratoris d'investigació d'on sortiren la major part dels seus nombrosos invents (enregistrà més de 1 000 patents al llarg de la seva vida), entre els quals cal remarcar el fonògraf (1877), la làmpada d'incandescència (1879), el telègraf d'inducció (1885), el cinetoscopi (1891), diversos tipus de dinamos i de motors i un tipus d'acumulador alcalí molt emprat actualment (1900-10). El 1875 descriví una "força etèria" desconeguda i el 1883 patentà la vàlvula termoiónica, que es fonamenta en l'emissió d'electrons produïda pels metalls incandescents, fenomen anomenat efecte Edison. El 1927 fou nomenat membre de l'acadèmia nacional de ciències nord-americana.

Tema 8

Prim i Prats, Joan (Reus 1814 — Madrid 1870)

Militar i polític. Liberal convençut fou elegit diputat a corts per Tarragona (1841) i figurà entre els progressistes. Però aviat s'allunyà d'Espartero i el 30 de maig de 1843 s'aixecà en armes a Reus i lluità contra Martín Zurbano. En constituir-se el ministeri universal de Serrano, a Barcelona, i caure Espartero, Prim acompanyà Serrano a Madrid, però hagué de tornar a Barcelona com a governador militar (agost del 1843) per combatre la junta que dominava la ciutat. Aquests fets li valgueren l'ascens a mariscal de camp i els títols de comte de Reus i vescomte del Bruc. El 1847 fou nomenat capità general de Puerto Rico, càrrec que ocupà fins l'estiu del 1848. Altre cop diputat, successivament, per Vic (1851) i per Barcelona (1853), féu costat als interessos dels fabricants catalans. Després de la revolució del 1854, el govern progressista el nomenà capità general de Granada (1855-56) i l'ascendí a tinent general (1856). Participà a la campanya del Marroc de 1859-60 (guerra d'Àfrica), en la qual fou el general més distingit; hom li atorgà el títol de marquès de Los

Castillejos amb la grandesa d'Espanya, en recompensa. L'any 1862 s'incorporà al partit progressista. Acusat de conspiració, fou desterrat a Oviedo (1864); d'aleshores ençà trencà obertament amb Narváez, amb O'Donnell i el tron i es lliurà a la conspiració. Amb el suport dels unionistes, fou l'ànima de la Revolució de Setembre del 1868, que havia d'enderrocar Isabel II. Mentre forces de l'exèrcit pronunciades contra Isabel II marxaven sobre Madrid (batalla d'Alcolea) Prim propagava la revolta per Andalusia i per la costa mediterrània fins a arribar a Barcelona. El 7 d'octubre arribà a Madrid i es feu càrrec del ministeri de la guerra del govern provisional presidit per Francisco Serrano. Pel juny del 1869, promulgada la constitució nova, Serrano passà a ésser regent i Prim cap del govern, tot conservant el ministeri de la guerra. En aquesta etapa de govern provisional, Prim defensà, amb realisme, la necessitat d'una monarquia constitucional i buscà una dinastia que la respectés. La seva elecció es decantà per Amadeu de Savoia, duc d'Aosta, i en presentà la candidatura a les corts, que l'aprovaren (16 de novembre de 1870). El 27 de desembre, quan Amadeu ja viatjava cap a la Península Ibèrica, sis trabucaires dispararen llurs armes contra el cotxe de Prim, al carrer del Turco, de Madrid, i el feriren al braç i al muscle; les ferides no eren greus, però s'infectaren i morí tres dies després.

Monturiol i Estarriol, Narcís (Figueres 1819 — Sant Martí de Provençals 1885)

Inventor i polític. Estudià a Cervera i a Barcelona, on es llicencià en dret, carrera que no exercí. Amic d'Abdó Terrades, es feu republicà i fou redactor d'"El Republicano". Edità les revistes "La Madre de Familia" (1846) i "La Fraternidad" (1847-48). Davant la revolució general a Europa del 1848, el govern d'Isabel II suprimí "La Fraternidad" i Monturiol hagué d'exiliar-se a Perpinyà. Tornà a Barcelona (1849), on publicà la revista "El Padre de Familia" (1849-50). Aquests anys inicià la seva dedicació a invencions mecàniques, que explotà d'una manera casolana. A Cadaqués (1855-57) conreà la pintura i madurà un projecte de construcció d'una nau submarina, i per dur-lo a terme fundà una societat amb amics empordanesos. L'any següent portà a la pràctica el seu projecte (*l'Ictíneo*) i l'assajà al port de Barcelona. El govern d'Isabel II li prometé ajut, però, de fet, no l'hi proporcionà i posà tota mena de traves administratives. Monturiol i els seus amics fundaren la societat La Navegación Submarina per explotar l'invent, però feu fallida i el segon *Ictíneo* fou venut com a ferro vell (1868). Inventà un procediment per a la fabricació de paper engomat, i en planejà d'altres, com un tramvia funicular i un velògraf.

Tema 9

Almirall i Llozer, Valentí (Barcelona 1841 — 1904)

Polític i escriptor. Fou durant uns anys la figura més important del ressorgiment polític català. Participà en la revolució de setembre a Barcelona (1868), intervingué en la fundació del Partit Republicà Democràtic Federal al Principat, fou elegit primer president del Club dels Federalistes i dirigí "El Federalista". El 1869 prengué part en el pacte de Tortosa, signat entre representants d'entitats republicanes del Principat, el País Valencià, les Balears i Aragó, i en la revolta federal de Barcelona; fundà el diari "El Estado Catalán". A la fi del 1869 havia publicat *Idea exacta de la Federación. Datos para la organización de la República federal Española*. Des de la inactivitat política dels primers cinc anys de la restauració monàrquica, el 1878 publicà, sota el pseudònim A.Z., dues novel·les polítiques, *El alma al diablo* i *Una autoridad modelo*, i *Escritos catalanistas. El Renacimiento catalán, las leyes forales y el carlismo en Cataluña*. El 4 de maig de 1879, festa dels Jocs Florals de Barcelona, inicià la publicació del primer diari en llengua catalana, "El Diari Català", que suspengué (1881) en rompre amb Pi i Margall i el Partit Republicà Democràtic Federal català. Fundà el Centre Català de Barcelona (1882) i organitzà el II Congrés Catalanista (1883). El 1886 presidí els Jocs Florals de Barcelona, i publicà la seva obra cabdal: *Lo Catalanisme. Motius que el legitimen, fonaments científics i solucions pràctiques*, exposició sistemàtica de la doctrina catalanista. Presidí l'Ateneu Barcelonès (1896) com a successor d'À. Guimerà.

Prat de la Riba i Sarrà, Enric (Castellterçol 1870 — 1917)

Polític. Fill d'hisendats, estudià lleis a Barcelona (1887-93) i es doctorà a Madrid (1894). El 1887 ingressà al Centre Escolar Catalanista, del qual fou president (1890-91). El 1891 fou elegit secretari de la junta de la Unió Catalanista i intervingué en la preparació i els debats de la seva assemblea de Manresa que aprovà les anomenades Bases de Manresa. Membre de la Lliga de Catalunya, a la qual pertangué en deixar el Centre Escolar, se'n separà el 1899, disconforme amb l'apoliticisme de la majoria dels seus membres, i impulsà la creació del Centre Nacional Català, de poca durada, ja que per l'abril del 1901 fou un dels fundadors de la Lliga Regionalista. Home religiós i d'una ideologia conservadora, exposà en les dissertacions, en els escrits periodístics i, principalment, en el seu llibre fonamental, *La nacionalitat catalana* (1906), un concepte organista de la nació, en el qual no era aliena la influència germànica. Propugnà una federació de Catalunya amb els altres pobles ibèrics sota un règim que tant podia ésser monàrquic com republicà. Fou elegit president de la diputació el 1907, càrrec per al qual fou reelegit els anys 1909, 1911, 1913 i 1917. De bell antuvi, es proposà

d'assolir el seu objectiu d'una unificació administrativa de les terres de l'antic Principat. Després de molts entrebancs, el decret reial de 19 de desembre de 1913 permetia la constitució de la *Mancomunitat de Catalunya*, de la qual fou elegit president el 6 d'abril de 1914 i reelegit el 14 de maig de 1917. amb les limitades facultats de què disposava com a president de la diputació i de la mancomunitat dugué a terme una labor formidable. En l'aspecte material amplià la xarxa de carreteres, estengué la de telèfons, modernitzà la Casa de Maternitat, recuperà el total domini del palau de la Generalitat, i el restaurà. En l'aspecte cultural, establí l'Institut d'Estudis Catalans, n'adoptà oficialment les normes ortogràfiques, creà el Consell d'Investigació Pedagògica, impulsà la formació de la Biblioteca de Catalunya i la instal·lació de biblioteques populars per les comarques, estimulà l'ensenyament especialitzat, etc. Com a governant, procurà d'oblidar que era un home de partit i sol·licità la col·laboració de persones de les més variades tendències. Eugeni d'Ors l'anomenà "seny ordenador de Catalunya", expressió que féu fortuna.

Tema 10

Bismarck, Otto von (Schönhausen, Brandenburg 1815 — Friedrichruh, Lauenburg 1898)

Polític alemany. El 1847 fou diputat en el primer *Landtag* (parlament) general de Prússia, convocat per Frederic Guillem IV. Extremadament conservador, preconitzà la repressió del moviment revolucionari del 1848. Conseller de l'ambaixada de Prússia a la Dieta de Frankfurt (1851-59), es lliurà a la causa de Prússia i de la unitat alemanya contra l'hegemonia de Viena, amb l'ajuda de Rússia i la França de Napoleó III. Ambaixador de Prússia a Rússia (1859-62) i a París (1862), aquell mateix any esdevingué primer ministre i ministre d'afers estrangers de Guillem I de Prússia. El 1865 li fou concedit el títol de comte de Bismarck-Schönhausen. La victòria en la guerra austro-prussiana (1866) i la creació de la Confederació d'Alemanya del Nord i del Zollverein donaren a Prússia l'hegemonia alemanya. Després de derrotar els exèrcits de Napoleó III a Metz i a Sedan (1870) fou proclamat a Versalles el Segon Imperi Alemany (segon Reich); Bismarck en fou nomenat canceller i rebé el títol de príncep. El 10 de març següent la pau de Frankfurt annexà Alsàcia i Lorena a Alemanya. Seguint el seu sistema de la "pau armada", aïllà França i s'alià amb les potències orientals (aliança dels tres emperadors: Alemanya, Àustria, Rússia). El 1882 Itàlia s'adherí a l'eix Berlín-Viena (Triple Aliança), que mantingué excel·lents relacions amb Anglaterra. El 1887 Bismarck signà un pacte d'amistat amb Rússia. Disconforme amb les orientacions del nou emperador Guillem II, dimití el 18 de març de 1890. Entre 1872-80 desen-cadenà la *Kulturkampf* ('lluita per la cultura') contra els catòlics, considerats adversaris de la unitat alemanya des del punt de vista del protestantisme prussià. El 'canceller de ferro', com també fou anomenat, governà Alemanya com un veritable dictador, bé que mantingué les formes democràtiques. Escriví les memòries *Erinnerung und Gedanke*.

Lenin, Vladimir Il'jic (Simbirsk 1870 — Gorki 1924)

Nom amb què és conegut Vladimir Il'ic Ul'janov, revolucionari, teòric marxista i dirigent polític rus. Fill d'un inspector d'escoles liberal, estudià dret pel seu compte a Samara, on féu relació amb populistes i socialdemòcrates. Ja amb formació marxista, el 1893 anà a Peterburg, on organitzà grups obrers i inicià el treball teòric. A la fi del 1895 fou detingut i deportat (1900) a Sibèria. Alliberat el mateix any, inicià un exili que durà fins a la revolució del 1905: amb Plejanov i altres fundà, a Suïssa, l'"Iskra", òrgan central del Partit Socialdemòcrata Obrer Rus, i fou dirigent de la fracció bolxevic del partit. Després de la caiguda del tsarisme (1917) tornà a Rússia amb l'ajut alemany. Allí proclamà les anomenades "tesis d'abril": punt final a la guerra i a l'etapa burgesa de la revolució, tot el poder per als soviets i confiscació de les terres, la banca i els consorcis capitalistes. Els bolxevics prepararen la insurrecció contra el govern provisional que els portà al poder (Revolució d'Octubre). Lenin fou nomenat president del govern (Consell dels Comissaris del Poble), i dirigí democràticament el partit, prenent posició en els debats de la pau, la guerra civil, l'organització de l'URSS, la constitució de la Tercera Internacional, la Nova Política Econòmica, els sindicats, etc. L'obra de Lenin consta de més d'un miler d'escrits, en els quals pretén d'aplicar i de desenvolupar el marxisme. El moviment obrer té els seus aliats en els camperols —tema bàsic leninià— i en les nacionalitats oprimides, respecte de les quals Lenin proclama el dret a l'autodeterminació. Com a instrument de dominació d'una classe, l'estat no pot, segons Lenin, ésser reformat: ha d'ésser destruït i substituït pel govern de la classe proletària, la dictadura de la qual cal que es basi en els soviets. El proletariat, però, no pot arribar, per ell mateix, a la consciència revolucionària; aquesta li ha de venir mitjançant un partit dirigit per revolucionaris professionals. Quant a les obres de Lenin, cal destacar *Cto delat'?* ('Què cal fer?', 1902), sobre el partit, *Materializm i empiriokriticizm* ('Materialisme i empiriocríticisme', 1908), *Imperializm, kak vyssaja stadija kapitalizma* ('L'imperialisme, estadi superior del capitalisme', 1916), *Gosudartsvo i revolúcia* ('L'estat i la revolució', 1917) i *Detskaja bolezn' "levizny" v kommunizme* ('L'esquerranisme, malaltia infantil del comunisme', 1920).

Tema 6 : la construcció dels estats liberals

Romanticisme

LIT Moviment artístic i espiritual que, els darrers decennis del s XVIII i durant el s XIX, s'estengué per tot Europa i determinà un renovament profund sobretot en la literatura, però també en qualsevol altra manifestació de l'art i de la vida. Les constants que defineixen el romanticisme són la seva fe en la "bondat natural" de l'home i l'exaltació dels valors culturals, l'individualisme i el sentiment religiós de la unitat de la vida social, el subjectivisme i la consciència del poble, la potenciació dels sentiments nacionals, l'afirmació de les forces irracionals de la vida i el triomf de la llibertat de l'esperit, la victòria de la fantasia i del sentiment sobre la raó i la conquesta d'un pla superior de vida racional, l'orientació historicista i l'idealisme místic i estètic, el retorn al catolicisme i la dissolució de la fe en una religió aconfessional, el retorn a l'edat mitjana i la recerca de modernitat, el rebuig total de la preceptiva literària clàssica i l'afirmació de la llibertat de creació poètica i l'especulació vers una nova filosofia i una nova mística, etc. A Alemanya es constituí per primera vegada una escola romàntica el 1797 amb la publicació de la revista "Athenäum"; a Anglaterra, l'any següent, amb un programa adjunt a les *Lyrical Ballads* de Wordsworth i Coleridge; als països escandinaus, amb l'encontre de Steffens i Oeh-lenschläger el 1803; a França, amb la traducció (1813) del *Cours de littérature dramatique* d'A.W.Schlegel i l'anàlisi del romanticisme alemany efectuada per Mme.de Staël en la seva obra *Allemagne*; a

Itàlia, amb la *Lettera semiseria di Grisostomo* de G.Berchet (1816) i les discussions que provocà una carta de Mme.de Staël publicada en la *Biblioteca Italiana*; a l'estat espanyol, amb la polèmica entre Juan Nicolás Böhl de Faber, cònsol alemany, i l'escriptor José Joaquín de Mora (1818- 19), però, sobretot, gràcies a la publicació

a Barcelona del setmanari *El Europeo* (1823-24). A Alemanya, el moviment *Sturm und Drang* constituí el veritable període de gestació del romanticisme. Segons Goethe, l'art característica és l'única vertadera. Més tard, aquest romanticisme "ingenu" és superat d'una manera radical i dona pas a una altra etapa nascuda com un procés d'aprofundiment i de clarificació dels ideals del *Sturm und Drang* portat a terme, de manera diversa, per Novalis, Friedrich Schlegel, Caroline Schlegel, Schleiermacher, Schelling, i d'altres. A Anglaterra, romanticisme i revolució industrial són dos processos paral·lels. L'entusiasme dels romàntics per la natura és paral·lel a llur pessimisme per l'abandó i la misèria de les ciutats industrials. Shelley, Byron i Keats manifesten

un humanitarisme sense concessions, viuen d'una manera no convencional, amb un ateisme agressiu i amb una manca de prejudicis morals que constitueixen unes formes de lluita autèntiques contra la política d'exploatació i d'opressió. Això fa, però, que, a la llarga, tots aquests poetes siguin exterminats per la seva època, i no solament a Anglaterra, sinó també a Alemanya i a Rússia: Shelley i Keats són tractats sense compassió, com Hölderlin, Kleist, Puškin i Lermontov. Un altre fenomen del moviment romàntic anglès és Walter Scott, el creador de la novel·la històrica. A França, el romanticisme cristal·litza alhora que l'opinió pública gira els ulls cap al liberalisme i, bé que Lamartine i Hugo són partidaris del tron i la corona, els altres romàntics manifesten, a la fi, una clara tendència anticlerical i antimonàrquica. També cal dir que el caràcter bohemí que hom sol associar al romanticisme no fou, en absolut, propi del moviment en els seus inicis: des de Chateaubriand a Lamartine, l'actitud romàntica estigué representada, a França, gairebé exclusivament per aristòcrates, només molt lentament anà a parar a mans de plebeus com Hugo, Théophile Gautier i Alexandre Dumas. Mistral i els felibres a Occitània i els poetes de la Renaixença, als Països Catalans, són els exemples més coneguts d'aquest nou i inquietant moviment històric-polític del llarg període romàntic, un període que, amb totes les seves contradiccions, representà una de les variacions més importants en la història de la mentalitat occidental i fou alhora absolutament conscient del seu paper històric. El romanticisme artístic és la trans-posició de la revolta de l'home al començament del s XIX al pla estètic, en el camp dels continguts i sovint en el de les tècniques. Hom considera que l'inici del romanticisme plàstic fou marcat per l'exposició d'*El rai de la "Medusa"* de Géricault al Salon de París del 1819, però, al món occidental diversos artistes abans d'aquesta data havien trencat les convencions formals i conceptuals: G.B.Piranesi, H.Füssli, W.Blake, F.Goya, etc. Individualisme, subjectivisme, expressivitat, vigor, misteri, fantasia o misticisme són característiques que conflueixen en l'art romàntic, com el gust pels ambients exòtics i pel món medieval (neogòtic), aspecte relacionat amb la recerca de les fonts nacionals històriques de cada país. A França, a Géricault s'afegiren els escultors François Rude, A.L.Barye i P.J.David d'Angers i els pintors Th.Chasseriau i Eugène Delacroix, líder del moviment. L'obra dels anglesos John Constable, Richard P.Bonington, William Turner i John Martin s'inscriu també de ple en el concepte essencial de romanticisme. A Alemanya, el moviment és revolucionari quant als continguts, però respecta la forma clàssica i les tècniques

convencionals; es destaca el grup dels natzarens actiu a Roma i les figures de C.D.Friedrich, C.G.Garus o Ph.O.Runge, que influïren a Escandinàvia (J.C.Dahl), o a Rússia (V.A.Tropinin). Aquest respecte a la forma s'adverteix també en pintors

francesos com J.A.D.Ingres. A Espanya, a una certa escola informal goyesca (E.Lucas, L.Alenza, A.Esteve, etc), s'hi ajuntà un paisatgisme nacionalista fantasiós encapçalat per Jenaro Pérez Villaamil i un "ingressisme" representat principalment per més conservadors, com Federico de Madrazo. L'interès que la Península Ibèrica despertà en els viatgers romàntics significà la publicació a Europa de grans llibres il·lustrats de vistes i paisatges, més o menys idealitzats. L'escola més homogènia de l'art romàntic a Catalunya és la nat-zarenista liderada per Pau Milà i Fontanals, amb pintors com el mateix Milà, Claudi Lorenzale, Joaquim Espalter, Francesc Cerdà, Pelegrí Clavé, i escultors com Manuel Vilar. El moviment romàntic afectà profundament el món de la música i s'anuncià ja en les obres de la darreria del s XVIII. Per llur caràcter de capdavanter dels corrents musicals, foren les escoles alemanya i italiana les primeres que es vincularen a la nova estètica. A la primera etapa del romanticisme cal situar Beethoven (encara que no tota la seva obra), Schubert, Mendelssohn i Schumann. En el camp de l'òpera, Weber fou el creador de la primera òpera romàntica alemanya, *Der Freischütz*, i anuncià l'obra de Wagner. A la segona etapa hom troba Liszt i J.Brahms. L'escola italiana abandonà gairebé del tot la música instrumental i conreà l'òpera abandonant gradualment les òperes bufes. El romanticisme es detecta ja en òperes de Rossini (*Guillaume Tell*, 1829) i trobarà gradualment expressió completa en Bellini, Donizetti, Pacini, Mercadante i Verdi. L'escola francesa imità la italiana amb Auber, Meyerbeer i altres; només Berlioz intentà de seguir un camí genuïnament independent; a la segona etapa cal destacar Gounod, Thomas i L.Delibes. Cal associar al món francès l'obra de F.Chopin.

desamortització DR/HIST

Acte jurídic pel qual els béns de *mà morta* tornen a la condició de lliures. Té per finalitat limitar les possibilitats d'adquisició i de retenció de béns immobles a les persones jurídiques, en benefici de les particulars o físiques. Es diferencia de la *desvinculació* en el fet que aquesta es limita a canviar la natura dels béns fent-los lliures, tot mantenint i respectant llur titularitat. A la Península Ibèrica, no fou fins al reformisme borbònic que hom inicià realment el procés, en obtenir Felip V, pel concordat del 1737, que els eclesiàstics tributessin per qualsevol propietat que adquirissin d'aleshores endavant. L'esperit il·lustrat d'acadèmies i societats econòmiques reforçà l'opinió que calia tornar al conreu les terres amortitzades; en fou la primera aplicació pràctica l'expulsió de la Companyia de Jesús (1767) i la venda de la meitat dels seus béns, mentre la corona i les universitats administraven l'altra meitat. Poc temps després, Godoy i Miquel Gaietà Soler dugueren a terme la primera desamortització eclesiàstica general (1798-1807). El trienni liberal (1820-23) fou el pròleg de les grans desamortitzacions: fou novament suprimida la vinculació, el delme reduït a la meitat, i hom posà en venda els béns del clero, col·legis, ordes militars, inquisició —definitivament abolida— i predis del Banc de Sant Carles. El 1823, la intervenció de la Santa Aliança féu possible el retorn a l'antic règim (1823-33) i la reversió a l'Església de les propietats desamortitzades. Amb el regnat d'Isabel II s'esdevingué la desamortització de Mendizábal (1836-51), per la qual es posaren en venda els béns d'ordes regulars i se suprimiren vinculacions i delmes (1836), es retornaren a llurs propietaris els béns adquirits durant el Trienni Constitucional (1835) i es posaren en venda els béns del clero secular (1841). Tanmateix, el concordat del 1851 amb el papa Pius IX manà el retorn de béns no venuts a l'Església, la qual n'invertiria l'import en valors de l'estat, pacte que tingué poca eficàcia. Amb el Bienni Progressista (1854-56), Pascual Madoz elaborà una llei (1855) que fou derogada en caure els progressistes (1856), de nou reimplantada el 1859 i aprovada pel papa Pius IX (1860). El 1865 es posaren en venda els predis del patrimoni reial i la reina matingué el 25% dels guanys. La legislació Madoz fou mantinguda fins el 1876, però les compres i vendes de predis continuaren fins al començament del s XX. La desamortització adquirí, al s XIX, el caràcter de consolidació del poder econòmic de la burgesia. D'altra banda, la desamortització civil representà la pèrdua dels béns comunals dels pobles, que passaren també a les classes més riques. Fou, per tant, una de les transformacions més importants de la propietat agrícola a tota la Península. En altres estats europeus se seguiren processos desamortitzadors (Portugal, França).

carlisme HIST/POLÍT

Moviment polític sorgit el 1833 entorn del plet dinàstic plantejat en la successió a la corona d'Espanya a la mort de Ferran VII. Defensà els drets del germà d'aquest, l'infant Carles Maria Isidre de Borbó i els seus descendents a ocupar el tron i, alhora, canalitzà un corrent d'opinió

antiliberal, amb programes inspirats en les institucions de l'Antic Règim: monarquia absoluta i manteniment de la preponderància de l'Església, resumits en el lema *Religió, Rei i Furs*. El problema successori tenia origen en l'anomenada llei Sàlica, la qual exclouia la successió femenina a la corona. Quan Ferran VII, mancat de descendència masculina, publicà una pragmàtica (1830) que preveia la successió de la seva filla Isabel, els partidaris de Carles Maria Isidre es negaren a acceptar-la. Mort el rei (29 de setembre de 1833), començà immediatament una insurrecció armada a favor de Carles Maria Isidre, proclamat rei amb el nom de *Carles V* (primera guerra Carlina o Guerra dels Set Anys, 1833-40). La lluita conegué tres grans fases: aixecament general carlí fins a la mort de Zumalacárregui (1833-35); setge de Bilbao i expedicions carlines per la península (1835-37); i crisi interna del carlisme i signatura del conveni de Bergara pel moderat Maroto i el liberal Espartero, que posà fi a la zona basca. La darrera resistència de Cabrera a Catalunya fou vençuda l'any següent. El carlisme arrelà sobretot a les terres hispàniques més diferenciades (País Basc, Països Catalans), situades en oposició a la teoria liberal que preconitzava la política centralitzadora i uniformadora dels Borbó. D'altra banda, el liberalisme preveia la venda dels béns comunals —fet que amenaçava la supervivència dels petits propietaris rurals— i dels eclesiàstics, que es decantaren cap al sector carlí. La fatiga creada per sis anys d'insurrecció militar provocaren finalment el reconeixement d'Isabel II per part del sector més moderat del carlisme, aprofitant les possibilitats que oferia el conveni de Bergara (1839), que no fou aplicat a Catalunya. El 1845 Carles Maria Isidre abdicà les seves pretensions en el seu fill Carles Lluís (1818-61), que assumí els títols de *Carles VI* i de comte de Montemolín. Alguns intel·lectuals tradicionalistes, però, fidels a Isabel II propugnaren el matrimoni entre la reina i Carles VI com a solució. La frustració d'aquest projecte creà les condicions polítiques per a un nou conflicte bèl·lic (segona guerra Carlina o Guerra dels Matiners, 1846-49) i, fracassat aquest, per a nous aixecaments (l'aixecament Carlí, del 1855, i l'Ortegada, el 1860). Mort Carles Lluís sense fills (1861), el succeí Carles Maria dels Dolors de Borbó, *Carles VII* segons la numeració carlina. Aquest ocupà la direcció del carlisme en el moment de la Revolució de Setembre. Una bona part de la dreta catòlica, fins aleshores unida a Isabel II, s'integrà al carlisme, i el pretendent pogué iniciar (1872) la tercera guerra Carlina, que coincidí amb la crisi política espanyola produïda arran de l'entronització d'Amadeu I de Savoia. La proclamació d'Alfons XII, fill d'Isabel II, com a rei (29 de desembre de 1874), decidí els catòlics conservadors a desertar el carlisme, fet que determinà en bona part la pèrdua de la guerra (febrer del 1876). El partit havia evolucionat durant la guerra: havia atenuat el seu confessionalisme i incrementat l'orientació regionalista del moviment. A Catalunya adoptà una actitud pro autonomista i el 1876 fou creat el portaveu del carlisme català, el diari "El Correo Catalán". L'any 1808 s'hi segregaren els anomenats *integristses* (→*integrisme*). Carles VII fou succeït (1909) pel seu fill Jaume de Borbó i de Parma, duc de Madrid, en temps del qual es produí una escissió que portà a la creació del *partit tradicionalista* (agost del 1919) o *mellista*. La mort de Jaume (1931) i l'adveniment de la Segona República facilitaren la unió de les tres branques carlines en un partit que prengué el nom de *Comunió Tradicionalista Carlina*. Al mateix temps, la pretensió dinàstica recaigué sobre Alfons Carles de Borbó i d'Àustria-Este (1849-1936). El decret d'Unificació del 19 d'abril de 1937 fongué el partit carlí amb els altres de l'Espanya nacionalista en un moviment polític únic sota la denominació de *Falange Española Tradicionalista y de las JONS*. D'altra banda, mort Alfons Carles I sense descendència, el plet successori tornà a obrir-se. Designat regent el príncep Xavier de Parma, la majoria s'hi adherí, mentre que petits sectors es decantaren per Joan de Borbó i Battemberg i per un nét de Carles VII (Carles VIII). El 1952, el "regent" Xavier fou proclamat rei pels seus seguidors, i el sector del carlisme vinculat als Parma emprengué un important viatge organitzatiu i ideològic que el portaria a constituir el Partit Carlí (1965), a definir-se com a socialista i a enfrontar-se obertament amb el règim de Franco. Malgrat una certa presència política durant la transició democràtica, el partit entrà en una decadència irreversible a partir del 1980. D'altra part, els antics col·laboracionistes amb el franquisme, que s'aplegaven (1974) en la Hermandad del Maestrazgo, donaren suport a la monarquia de Joan Carles I des de posicions catòlico-conservadores.

Tema 7 : la revolució industrial

Socialisme utòpic, socialisme científic i anarquisme

Saint-Simon (París 1760 — 1825)

Nom amb què és conegut el pensador francès Claude Henri de Rouvroy, comte de Saint-Simon. En produir-se la Revolució Francesa renuncià el seu títol nobiliari. Les seves obres *L'industrie, ou discussions politiques, morales et philosophiques* (1817), *L'organisateur* (1819-20) i *Du système industriel* (1821) proposen una societat sense classes, on els industrials (patrons i obrers), els artistes i els savis desplacin les classes ocioses (noblesa, clerecia, militars). Tot i defensar el valor de la propietat privada, cregué en una societat igualitària. Fervent creient en el progrés, arribà a considerar el desenvolupament de la indústria com un substitutiu del paper que havia tingut l'Església en altres segles (*Catéchisme des industrielles*, 1823) i predicà un nou ordre basat en una nova moral secular (*Le nouveau christianisme*, 1825). Els seus seguidors formaren el moviment conegut com a *saint-simonisme*.

Proudhon, Pierre-Joseph (Besançon, Franc Comtat 1809 — París 1864)

Socialista llibertari francès. Fill de família camperola, estudià amb beca a l'escola de Besançon. Posteriorment aconseguí una beca per a estudiar a la Sorbona, a París, on es posà en contacte amb els fourieristes (Charles Fourier). Treballà d'apoderat d'una empresa de navegació, a Lió, i es posà en contacte amb el moviment mutualista. L'any 1846 publicà l'obra *Système des contradictions économiques ou la Philosophie de la misère*, la qual havia ocasionat una polèmica amb Marx. Proudhon estava convençut que era possible un equilibri econòmic i un sistema de contracte social que, segons ell, no tenia un origen històric, sinó que era donat per les característiques bàsiques de la consciència humana: la solidaritat i l'ajut mutu. Morí quan tenia en curs la redacció de la seva última obra, *De la capacité politique des classes ouvrières* (1865). Als Països Catalans, els anys noranta i al principi del s XX, Proudhon fou assimilat sobretot per l'anarquisme.

Bakunin, Mikhail Aleksandroviù c (Pr'muk-hino, Kalinin 1814 — Berna 1876)

Dirigent i pensador revolucionari anarquista rus. Influxit per l'esquerra hegeliana i especialment per Feuerbach, participà en la revolució europea del 1848 a París, Praga i Dresden, on fou empresonat i condemnat a mort. Finalment fou deportat a Sibèria (1857), d'on fugí el 1861. Es traslladà a Itàlia (1864); a partir d'aleshores considerà el proletariat obrer, i no les minories nacionals oprimides, el principal ferment revolucionari. El 1868 formà l'Aliança de la Democràcia Socialista, que es declarà adherida a la Primera Internacional, dins la qual Bakunin polaritzà, fins a l'expulsió dels bakunistes (1872), l'oposició a Marx. De la ideologia de Bakunin arrenca en gran part el moviment anarquista i la doctrina de l'*anarquisme*. Per a Bakunin l'estat és artificial i opressiu. Per tal de preservar la llibertat dels individus proposà un federalisme antiautoritari. Destaquen, entre les seves obres, *Anruf an die Slaven von einem russischen Patrioten* ('Crida d'un patriota rus als eslaus', 1848), *Fédéralisme, Socialisme, antithéologisme* (1868), *Gosudarstvennost' i anarkhija* ('Política i anarquisme', 1873).

Marx, Karl (Trèveris 1818 — Londres 1883)

Filòsof, polític i economista alemany. Marx desenvolupà la seva crítica al que considerava un sistema polític irracional des del diari "Rheinische Zeitung" (*Gasetta Renana*, òrgan de la burgesia liberal renana, que aviat fou prohibit per les autoritats

prussianes. L'amistat amb F. Engels, coneixedor directe de la societat capitalista anglesa, contribuí decisivament al fet que Marx s'orientés cap a la recerca de les lleis del desenvolupament i la transformació de la societat "moderna". L'estudi i la crítica de l'economia política fou el darrer factor teòric essencial en la formació de la teoria marxista de la societat, o materialisme històric. Les concepcions més característiques de la doctrina de Marx (**marxisme**) són fruit d'una mantinguda relació entre la investigació teòrica i la pràctica política revolucionària. Entre l'extensa producció teòrica de Marx cal destacar, la *Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie* ('Crítica de la filosofia hegeliana del dret', escrita el 1843 i publicada pòstumament), *Die Heilige Familie* ('La Sagrada Família', 1845) i *Die Deutsche Ideologie* ('La ideologia alemanya', escrita — com l'anterior, en col·laboració amb Engels— en 1845-46 i publicada pòstumament). *Das kommunistische Manifest* ('El manifest comunista', 1848, en col·laboració amb Engels), *Der 18 Brumaire des Louis Bonaparte* ('El 18 brumari de Lluís Bonaparte', 1852) i *Die Klassenkämpfe in Frankreich* ('Les lluites de classes a França', 1859), són obres de caràcter polític o històric-polític. Els *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie* ('Fonaments de la crítica de l'economia política', escrita en 1857-58 i publicada el 1939) i *Zur Kritik der politischen Ökonomie* ('Crítica de l'economia política', 1859) anuncien *Das Kapital* ('El Capital'), de les tres parts del qual només la primera fou publicada en vida de Marx (1867), mentre que les altres dues ho foren per Engels (1885 i 1894); un altre estudi, *Theorien über den Mehrwert* ('Teories sobre la plusvàlua'), redactat entre el 1861 i el 1863 i planejat com a quarta part de *Das Kapital*, fou publicat entre el 1905 i el 1910 per Kaustky. Entre les darreres obres de Marx cal esmentar *Der Bürgerkrieg in Frankreich* ('La guerra civil a França', 1871) i *Randglossen zum Programm der Deutschen Arbeiterpartei* ('Crítica del programa de Gotha', 1875).

Engels, Friedrich (Wuppertal-Barmen, Wuppertal 1820 — Londres 1895)

Filòsof alemany. Fill d'una família pertanyent a la burgesia industrial renana, conegué aviat les penoses condicions dels treballadors, tant a Alemanya com a Anglaterra, i arribà a posicions teòriques i polítiques revolucionàries. Afiliat al moviment Junges Deutschland i a l'esquerra hegeliana, el seu llibre *Die Lage der arbeitenden Klassen in England* ('La situació de la classe obrera a Anglaterra', 1845) postula la necessitat d'una transformació radical de caire comunista. Mentre Engels treballava en aquesta obra, Marx elaborava els

Manuscripts econòmico-filosòfics i les *Tesis sobre Feuerbach*, arribant a similars conclusions teòriques i polítiques, per bé que en Engels predominava un caràcter concret i en Marx es donava un alt nivell d'abstracció, fet que facilità llur col·laboració. D'aquesta col·laboració sortiren el *Manifest der Kommunistischen Partei* ('Manifest del partit comunista', 1848) i la constitució, el 1864, de l'Associació Internacional de Treballadors. Instal·lat a Manchester des del 1848, any que prengué part en la temptativa revolucionària del poble alemany, seguí de prop els estudis d'economia en què Marx s'havia concentrat, com també els grans progressos que es produïren en gairebé tots els camps del saber. Això li permeté, després, d'acomplir dues tasques fonamentals per al desenvolupament del materialisme històric i dialèctic: la primera, de completar i preparar l'edició de bona part (volums II, 1885, i III, 1894) d'*El capital*, obra que Marx havia deixat inacabada; i la segona, d'elaborar els treballs *Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft* ('La revolució de la ciència del senyor Eugen Dühring', obra coneguda com l'*Anti-Dühring*), *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates* ('L'origen de la família, de la propietat privada i de l'estat', 1884) i *Dialektik der Natur* ('Dialèctica de la natura', escrita entre el 1873 i el 1883 i publicada pòstumament, el 1925). Aquestes últimes obres han servit, a la llarga, per a caracteritzar Engels com un pensador de segona fila, en qui hom situa l'origen dels corrents hegelians o positivistes d'alguns sectors del **marxisme**.

Tema 8 La Catalunya industrial, 1795 - 1868

Vayreda i Vila, Marià (Olot 1853 — Barcelona 1903)

Pintor i escriptor. Lluità en l'exèrcit carlí, dins el qual arribà a formar part de l'estat major de Francesc Savalls. Acabada la guerra s'exilià a Seta. Passà dos anys d'aprenentatge al taller del pintor Gerôme, a París, i, de retorn de l'exili, treballà a l'Escola de Belles Arts de Barcelona, entre el 1877 i el 1878, abans d'instal·lar-se definitivament a Olot. Com a pintor, s'especialitzà en la figura humana, però mai no hi triomfà plenament; han restat com les seves millors obres les que féu en col·laboració amb el seu germà Joaquim. Fou fundador i director de l'empresa L'Art Cristià, que promogué industrialment l'art religiós olotí. Abandonada gradualment la pintura, es lliurà al conreu de les lletres. Col·laborà en "El Olotense", setmanari bilingüe, que el 1890 es transformà en "L'Olotí", a "Sang Nova" (1900-03) i a "La Veu de Catalunya". Autor, d'ençà del 1891, de diversos contes, que han restat dispersos o inèdits, no publicà cap llibre fins a *Records de la darrera carlinada* (1898). És autor, també, de les novel·les *Sang nova* (1900) i, sobretot, *La punyalada* (1904), la seva obra més important.